

การพัฒนาคู่มือการสอนพระพุทธศาสนาโดยใช้
พุทธวิธีการสอนในการจัดการเรียนรู้ สำหรับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนพระปริยัติธรรม*

The Development of Instructional Manuals for
Social Studies by Using Buddhist Teaching in
the learning Management for Buddhist
Junior High School Students

¹พระรุ่งโรจน์ กาวิลาวรรณ, เชษฐภูมิ วรรณไพศาล

และ จารุณี ทิพยมณฑล

¹Phra Rongroj Kawilawan, Chetthapoom Wannapaissan

and Jarunee Dibyamandala

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

¹Corresponding Author. Email: Dragon_roj99@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนรู้ ของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา 2) เพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา 3) เพื่อศึกษาความคิดเห็น
นักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิต
ศึกษา

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2018 โรงเรียนพระ
ปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา จากวิธีการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้กับกลุ่มทดลองประกอบด้วย หน่วยการ
เรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต จำนวน 1 หน่วย แผนการจัดการเรียนรู้คู่มือการสอนพระพุทธศาสนา
โดยใช้พุทธวิธีการสอน จำนวน 9 แผน จำนวน 18 ชั่วโมง แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและ

หลังเรียน จำนวน 40 ข้อ และแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้
พุทธวิธีการสอน จำนวน 20 ข้อ

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้ พบว่า ประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ
 E_1/E_2 เท่ากับ 90.91/87.60 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างเรียนโดยคู่มือการสอนพระพุทธศาสนา
มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่เรียนแบบปกติ โดยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียน พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีความคิดเห็นที่มีต่อการ
เรียนรู้โดยการใช้คู่มือการสอนแบบพุทธวิธีการสอนภาพรวมอยู่ที่ระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X}$ มีค่าเท่ากับ
4.57)

คำสำคัญ: การพัฒนาคู่มือ; พุทธวิธีการสอน; การจัดการความรู้

Abstract

This research article has 3 objectives: 1) To develop a learning management of secondary school students of Pali Sathit Suksa School 2) To study the results of learning management of the students of secondary school level of Pali Sathit Suksa School 3) To study students' opinions on learning management of secondary school students of Pali Sathit Suksa.

The sample group is used secondary school students of 2/1, of the second semester, the academic year 2018, of Phra Pariyatidhamma Pali Study Demonstration School. Using the simple random method. Tools used with the experimental group include 1 learning unit on the Dhamma principles for life development. 9 Learning management plans on buddhist teaching methods manual for 18 hours, learning achievement test on both before and after of learning 40 issues and 20 questionnaire on opinions on Buddhist learning management and teaching method of buddhist subject.

Research results are as follows:

1. The effectiveness of the learning unit found that the efficiency of the learning unit with efficiency E_1/E_2 equal to 90.91 / 87.60 which is higher than the criteria set by 80/80

2. The comparison of learning achievement between students by the buddhist teaching manual had higher learning achievement than the control group that studied in the conventional way with different learning achievement at statistical significance level of .01

3. The results of the students' opinions, it found that students in the experimental group had opinions towards learning by using buddhist teaching manuals. The overall teaching method was at the agreed level ($\bar{X}$ equals 4.57).

Keywords: Development of manuals; Buddhist teaching methods; Knowledge Management

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นบรมครูทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ เพราะทรงมีพระปรีชาสามารถที่ยอดเยี่ยมในคิดได้ศึกษาเป็นการฝึกฝนอบรมสั่งสอน และมีความประสบความสำเร็จในการสั่งสอนได้อย่างสูงสุด พระพุทธเจ้ามีพระนามอีกอย่างหนึ่ง ที่นักปราชญ์ได้ขนานนามถวายพร้อมกับพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกกันเสมอ คือคำว่า “พระบรมศาสดาหรือพระบรมครู” ซึ่งแปลตรงภาษาไทยว่า พระศาสดาหรือพระพุทธเจ้าผู้ทรงยอดเยี่ยม ผู้เป็นยอดครูของครู ในทางภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติยศนี้ว่า “สตถา เทวมนุสฺसान” แปลเป็นภาษาไทยว่า พระศาสดาบรมครูของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย มีคำสรรเสริญพระพุทธองค์พร้อมพระพุทธคุณว่า “อนุตฺตรํ ปุริสทมฺมสารถิ” แปลความว่า เป็นสาวกดีฝึกคนได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาเป็นหลักการฝึกฝนอบรมตนตามหลักธรรมไตรสิกขา เป็นเรื่องระเบียบวินัยการควบคุมความประพฤติของตนเอง การบังคับควบคุมตนเองได้ จนกระทั่งมีกาย วาจา ใจ ปกติเรียบร้อยดีงาม (ศีลสิกขา) มีสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตที่ดี และก็มีคุณภาพจิตที่ดี มีความสงบสุขสบายกาย ใจเยือกเย็น มีความรักความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น (จิตสิกขา) ความมีสติปัญญา รู้จักแยกแยะพิจารณาใคร่ครวญ รู้จักคิด รู้จักวิเคราะห์เข้าใจในหลักความจริงของโลก เข้าใจวิถีชีวิต เข้าใจสังขารธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ (ปัญญาสิกขา) การครองชีวิตอย่างประเสริฐ (พรหมจรรย์) และการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาไปตลอดรอดฝั่งของชีวิต (Phrapromkhunaporn (P.A. Payutto), 2006)

ในสมัยสังคมยุคปัจจุบันมีการเรียนรู้ มีเทคโนโลยีอุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัยต่างๆ ที่ให้ความสะดวกสบายแก่มนุษย์เกิดขึ้นมามากมาย แต่ทำไมยังไม่เกิดปัญญาเพียงพอที่จะรักษาความสมดุลของมนุษย์ สังคมมนุษย์ที่เป็นดังนี้ ก็เพราะมนุษย์ขาดการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดปัญญาได้อย่างแท้จริง แต่พระพุทธศาสนาให้เครื่องมือที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ที่จะนำทางให้เกิดปัญญาได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาสอนความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต ความเป็นเหตุเป็นผล เป็นต้นเหตุและเป็นปัจจัย (อิทัปปัจจยตา) จะทำให้รู้ความจริงแท้ของชีวิต ปัญหาอันยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์ คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งสอนให้คิดแบบละเอียดและแยกคาย หรือหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่ง 2 กว่าไม่เป็นผู้เชื่อง่าย (กาลามสูตร) การสอนเจริญสติสมาธิ การสอนธรรมะและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สมานฉันท์ กลมเกลียว การมีกัลยาณมิตรธรรมที่ดี การไม่ประมาท คือ สิ่งที่สำคัญที่สุด (Wasi, 1997)

หลักปรัชญา อุดมการณ์ หลักการ ธรรมะและวิธีการศึกษาของประเทศไทย ดูเหมือนว่าจะไม่ชัดเจน ในเรื่องแนวทางการศึกษาของประเทศไทยอย่างไร้รากฐาน เมื่อกล่าวถึงกรณีสอนให้เด็กเก่ง ดี และมีความสุข ซึ่งในลักษณะของผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ไม่มีการรองรับเป็นการยืนยันหนักแน่น ไม่มีการนำเอาหลักพระพุทธศาสนามาเป็นพื้นฐานในฐานะเป็นอุดมคติ ปรัชญา เป็นเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย และยังไม่ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงแห่งหลักพุทธธรรมของเรอย่างจริงจังหรือทำให้เกิดความเข้าใจได้เพียงเล็กน้อยบางส่วน ในบางมุมไม่มีความครอบคลุม จึงไม่สามารถนำพุทธวิธีการสอนของ

พระพุทธองค์ที่แท้จริงนำเข้าสู่สังคม และเยาวชนได้อย่างเต็มศักยภาพตามความสามารถเต็มที่ (Phrasipariyutmole, 2004)

การศึกษาในยุคปัจจุบันแม้ว่าจะก่อประโยชน์มากมายต่อผู้ได้รับผลประโยชน์จากการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้ได้รับการศึกษาบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้จริง จึงจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาภายใน เรียกรวมการศึกษาที่ก่อให้เกิดความรู้ภายใน ความละเอียดและแนบคาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าโยนิโสมนสิการ เป็นการศึกษาชีวิตและสรรพสิ่งด้วยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยใจที่แนบคาย ละเอียดอ่อน มีหลักการคิดที่ถูกต้อง การรู้จักคิดหรือคิดถูก คิดดี คิดเป็น (Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto), 2008)

การพัฒนาประเทศไทยยุคปัจจุบันได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ โดยให้ความสำคัญถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์น้อยลง ส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพของคนให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการประกอบอาชีพและมีความสามารถในการปรับตัวให้อยู่ร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ แม้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยจะประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ แต่ผลการพัฒนาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาหนี้สินนักเรียนนักศึกษาก่อความทะเลาะวิวาทยกพวกตีกันฆ่าฟันกัน ปัญหาหนี้สินติดเกมส์ ปัญหาความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งเป็นปัญหาทางสังคมเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยและการพัฒนาประเทศในระยะยาว ซึ่งการพัฒนาคุณภาพของคนไทยทุกคนควรได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา เพื่อให้คนในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรม มีขีดความสามารถร่วมพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสมดุลยั่งยืน นั่นก็คือ การพัฒนาคนที่จิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม

สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางด้านวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทย ซึ่งแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาก็คือการเรียนรู้คือวิถีชีวิต การศึกษาเพื่อจะได้ความจริงที่ทำความรู้ให้ถูกต้อง การลงมือปฏิบัติถูกต้องทำให้ชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อมสัมพันธ์กันอย่างสมดุล ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม ซึ่งระบบการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี ค.ศ. 2008 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มีจุดเน้นสำคัญ คือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการจัดการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นคุณธรรมจริยธรรม จัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายวิธี กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับตัวผู้เรียน ในการเตรียมเข้าสู่โลกอนาคตได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การเรียนรู้แบบองค์รวม กระบวนการคิด กระบวนการลงมือปฏิบัติ กระบวนการเผชิญสถานการณ์จริง และแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง กระบวนการใช้สื่อการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาตัวผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่เปิดขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับนักเรียนบวชเรียนมาเป็นสามเณรเรียน นักเรียนมีความคล้อยกันเรียน และมีความแตกต่างกันทางด้านชาติพันธุ์ มีหลากหลายภาษา แต่ละท้องถิ่นมีวัฒนธรรมความเชื่อแตกต่างกัน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงมีการจัดการเรียนการสอนแบบองค์รวม ควรที่จะมีเครื่องมือคู่มือในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน เพื่อเป็นสื่อกลางการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดทักษะ กระบวนการคิดวิเคราะห์ แยกแยะ สังเคราะห์ได้เอง

สภาพปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา ยังประสบปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่ยังไม่ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างผู้เรียน เพราะผู้เรียนมาจากหลายท้องถิ่นคนบวชเรียน มีความเชื่อ วัฒนธรรมจารีตที่แตกต่างกันไป นักเรียนบวชเรียนเป็นสามเณรแล้วไม่สนใจใส่ใจต่อการศึกษาศาสนธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนา เพราะมีแต่ติดเกม ไม่มีความคิดที่จะแสวงหาความรู้ หลักธรรมคำสอนทางด้านพระพุทธศาสนา ไม่ใส่ใจสนใจต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนน่าเบื่อ ไม่มีความกระตือรือร้นสนใจเรียนเท่าใดนัก

วิธีการที่ถูกต้องและจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างแท้จริง ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่จิตวิญญาณจนเกิดผลในทางปฏิบัติเป็นวิถีทางชีวิตมีสังคม เพราะถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญเป็นอย่างมากและจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่เกิดจนตาย ประการสำคัญหนึ่งในการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สังคมอย่างได้ผลคือ การนำเอาพุทธวิธีการสอนมาปรับใช้ เพราะถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง พุทธวิธีการสอนของพระพุทธองค์ที่ถูกต้องจะเป็นตัวทำให้คนมีการพัฒนาเป็นคนได้อย่างแท้จริงและสามารถนำไปพัฒนาสิ่งอื่นได้อย่างถูกต้อง (Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto), 1997) พุทธวิธีการสอนถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งสำหรับการจัดการเรียนรู้ พระพุทธวิธีการสอนเป็นพลังผลักดันให้คนเราเกิดการกระทำพฤติกรรมต่างๆ ออกมา ดังนั้นบุคคลที่ได้รับการสอนที่ถูกต้อง จะเกิดความขยันกระตือรือร้น ความพากเพียรพยายามดิ้นรนเพื่อหาทางทำงานนั้นให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับการสอน เพราะเป็นวิธีการกระบวนการที่สำคัญเป็นอย่างมาก (Phongsopha, 2001)

งานหลักของผู้สอนก็คือการสร้างเงื่อนไข และกิจกรรมในงาน เป็นโครงสร้างวิธีการสอนให้กับผู้เรียนให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในด้านศักยภาพการแสดงออกของเขาได้อย่างเต็มที่ ผู้สอนควรมีวิธีการสอน การศึกษาคู่มือการสอน ตำราการเรียนรู้อื่นๆ เพื่อให้ผู้เรียนนั้นบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ และเป็นแม่แบบของการสนใจในการเรียนรู้ เพื่อการถ่ายทอดความกระตือรือร้นขยันหมั่นเพียร ผู้สอนจะสามารถแสดงให้เห็นโดย อิริยาบถ คำพูด การกระทำและการใช้สื่อต่างๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้และเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ (Woodside, 2010)

เมื่อกล่าวโดยสรุปได้ว่าพุทธวิธีการสอนทำให้เกิดความพร้อมในการจัดการเรียนรู้ เพราะเป็นคู่มือสำคัญจึงเป็นสิ่งที่ผู้สอนหรือผู้ที่เผยแพร่ธรรมะควรให้ความสนใจที่จะศึกษา เพื่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะในการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องเข้ามาจัดการเรียนรู้และเข้าสู่จิต

วิญญาณของสังคม เพื่อเป็นการพัฒนาแก้ไขปัญหาไปโดยความเป็นพื้นฐานของสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ในการนำเอาพุทธวิธีการสอนมาปรับเป็นคู่มือการสอนเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงของผู้เรียน ว่าพระพุทธเจ้าท่านมีแนวทางอย่างไร ที่จะสามารถรวบรวมข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นแนวทางที่พระองค์ทรงวางแนวทางเอาไว้ และยังสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมยุคปัจจุบัน ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในทางการศึกษาและทางสังคมไทยสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และ รูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยใช้วิธีวิจัยรูปแบบการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน (Pre-test, Post-test Design) ได้กำหนดวิธีในการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาพุทธวิธีการสอนหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประเภทอื่นๆ วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการใช้คู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอนหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตเป็นรายบุคคล รวมทั้งศึกษาผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการนำหน่วยการเรียนรู้ในคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอนพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ส 22101 เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2018

2. ขอบเขตด้านเอกสาร

การศึกษาจากเอกสารหลักฐานที่เป็นชั้นปฐมภูมิคือพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ค.ศ. 1996 และเอกสาร ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา ข้อมูลจากระบบเครือข่ายสารสนเทศ คัมภีร์ และตำราทางพระพุทธศาสนาและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประเภทอื่นๆ

3. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยและรายงานผลในครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2018 จำนวน 50 คน

4. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) **กลุ่มทดลอง** ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1 จำนวน 25 คน ที่เรียนจากหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตโดยใช้คู่มือการสอนพระพุทธศาสนาโดยใช้พุทธวิธีการสอน ที่ได้มาจากวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random Sampling) โดยวิธีการจับฉลาก เนื่องจากโรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา จัดระบบการศึกษาแบบเรียนรวม จัดห้องเรียนแบบคณะชั้นเรียนที่นักเรียนแต่ละห้องมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

2) **กลุ่มควบคุม** ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/2 จำนวน 25 คน ที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบปกติ ได้มาจากวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random Sampling) โดยวิธีการจับฉลาก

5. ตัวแปรในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้กำหนดตัวแปรในการวิจัยเฉพาะการวิจัยในเชิงทดลองไว้ดังต่อไปนี้

1) **ตัวแปรต้น** คือ คู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอนพระพุทธศาสนา หน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตด้วยวิธีสอนแบบใช้คู่มือการสอนและวิธีการสอนแบบปกติ

2) **ตัวแปรตาม** คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดเห็นในการเรียนของนักเรียนที่ได้เรียนจากหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตโดยการใช้คู่มือการจัดการเรียนรู้พุทธวิธีการสอนพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

1. **ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า** ผลจากการพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา หลังจากนำคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอนไปใช้แล้ว พบว่า นักเรียนมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 โดยมีคะแนนระหว่างเรียนได้เท่ากับ 90.91 คะแนนหลังเรียนได้เท่ากับ 87.60 (E_1/E_2) เท่ากับ 90.91/87.60 จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าหน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ เพราะการสร้างหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่อง

หลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิต เน้นกระบวนการทดลองและการพัฒนาที่ได้มีการหาคุณภาพของแบบทดสอบ วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการหาค่าประสิทธิภาพของหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิตจำนวน 3 ครั้งคือทดลองหนึ่งต่อหนึ่ง ทดลองกับกลุ่มเล็กและการทดลองภาคสนาม ซึ่งหลังจากการทดลองครั้งที่ 2 ผู้วิจัยได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นเมื่อนำหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิตไปใช้กับกลุ่มทดลองจริงจึงส่งผลให้หน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิตนั้นมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้เรียนโดยคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มควบคุมโดยใช้วิธีการสอนแบบปกติ ในรายวิชาพระพุทธศาสนา ส 22101 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิต พบว่า

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน (หน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิต) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1 (กลุ่มทดลอง) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและมีคะแนนเฉลี่ย 18.60 (ร้อยละ 46.50) และหลังการเรียน มีคะแนนเฉลี่ย 35.04 (ร้อยละ 87.60) แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วิธีการสอนแบบปกติ (หน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิต) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/2 (กลุ่มควบคุม) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย 18.48 (ร้อยละ 46.20) และหลังการเรียนมีคะแนนเฉลี่ย 26.88 (ร้อยละ 67.20) แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

จากผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยการทดสอบค่าที (t-test) พบว่านักเรียนที่เรียนจากคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน (หน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิต) และนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบปกติ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ผลจากการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนกลุ่มทดลองที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอนพบว่า ในภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็น ระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง (มีค่าเท่ากับ 4.57) ในเรื่องการใช้เนื้อหาชุดประกอบการเรียนรู้ในคู่มือการเรียนรู้ ทำให้เกิดความคิดอย่างมีเหตุผลและหลักสูตรในทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตและสังคมได้ ด้วยการประยุกต์หลักธรรมนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัว ผู้อื่นและสังคม ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่าทางรอดของพระพุทธศาสนา คือ พุทธวิธีการสอนหลักพุทธธรรมนั่นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนาคู่มือการสอนพระพุทธศาสนาโดยใช้พุทธวิธีการสอน รายวิชาพระพุทธศาสนา (ส 22101) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระปริยัติธรรม บาลีสาธิตศึกษา อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าประสิทธิภาพของหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต รายวิชาพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพเท่ากับ 90.91/87.60 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 ทั้งนี้เนื่องมาจากการสร้างหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตที่สร้างขึ้นในคู่มือการสอนนั้นมีการวางแผนตามหลักทฤษฎี (Wiggins, 2011; McTighe, 2011) ซึ่งได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบข้อมูลย้อนกลับ (Thatthong, 2010) มี 3 ขั้นตอนซึ่งเป็นกระบวนการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดหลักฐานการเรียนรู้ที่เป็นผลจากการเรียนรู้ตามเป้าหมายของหน่วยการจัดการเรียนรู้ และการออกแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลาง ที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันได้ (Khaemmanee, 2004; Sinpeng, 2010) ที่พบว่าองค์รวมผสมผสานเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการสาระต่างๆ ภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป ซึ่งมีองค์รวมทั้งด้านเนื้อหาสาระ วิธีการ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักทฤษฎีทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เป็นแบบองค์รวมทุกด้านของนักเรียนกำลังได้รับความนิยมมาก รวมทั้งยังสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 2008 ที่เน้นให้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นศาสตร์ของการสร้างความสมดุลองค์รวมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข นอกจากนี้ยังสังเกตนักเรียนว่ามีความสนใจ ตั้งใจเรียน พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีวิธีสอนที่หลากหลายเช่น วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบกรณีศึกษา วิธีสอนแบบถามตอบ วิธีสอนแบบแก้ปัญหา วิธีสอนแบบสนทนา (ธรรมสากัจฉา) เป็นต้น ซึ่งส่งผลทำให้นักเรียนเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เกิดทักษะความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา การคิดอย่างมีเหตุผล และการนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อีกครั้งทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียนเป็นอย่างดี

2. เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองกับนักเรียนกลุ่มควบคุมโดยการทดสอบค่าที (t-test) พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมโดยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ทั้งนี้เนื่องมาจากหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตที่สร้างขึ้นในคู่มือการสอนมีความน่าสนใจ สามารถตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ในด้านศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนได้เป็นอย่างดี หน่วยการเรียนรู้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและความคิดรวบยอดกับสาระการเรียนรู้หลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต และกิจกรรมการเรียนรู้ในคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการ และด้านเจตคติ มีการประเมินผลตามสภาพความเป็นจริง

จากชิ้นงาน ภาระงานที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด และการใช้วิธีประเมินผลการเรียนทางด้านการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน การประเมินสมรรถนะสำคัญของนักเรียน การประเมินพฤติกรรมนักเรียนเป็นรายบุคคล การตรวจผลงานนักเรียนจากใบงานและใบความรู้แบบบันทึก และการทำแบบทดสอบแบบปรนัย นอกจากนี้ยังมีแผนการจัดการเรียนรู้พุทธวิธีการสอนแบบองค์รวม ทางด้านหลักสูตร วิธีการสอน สื่อการเรียนรู้ และการวัดประเมินผลการเรียนรู้ที่ใช้ในการประกอบการเรียนรู้ รวมทั้งมีวิธีสอนพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าในการสอนนักเรียน ที่มีวิธีสอนอย่างหลากหลายวิธีในหน่วยการเรียนรู้ เช่น วิธีสอนแบบสนทนา (ธรรมสากัจฉา) วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบถามตอบ วิธีสอนแบบแก้ปัญหา วิธีสอนแบบกรณีศึกษา อีกทั้งยังมีการสื่อสารการเรียนรู้ประเภทนิทานชาดกนิยายธรรมบท การเล่าเรื่องเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาล และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในยุคปัจจุบันและสถานการณ์เหตุการณ์ในชีวิตจริงประกอบการเรียนรู้ มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา เช่น หลักธรรมขั้น 5 ตัณหา 3 สุข 2 ตรุณธรรม 6 อบายมุข 6 ทิศ 6 ทิฐฐัมมิกัตถะประโยชน์ 4 มิตรเทียม 4 มิตรแท้ 4 และบุญกิริยาวัตถุ 10 และยังมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการคิด กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการอภิปรายและการรายงานผลการปฏิบัติงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม ทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริงได้ นักเรียนเกิดทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตลอดเวลา เรียนรู้อย่างมีความสุขและสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองแบบองค์รวม รวมทั้งการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา โดยวิธีการสอนพุทธวิธีการสอนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่ดีต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม โดยสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติจริงในการแก้ปัญหาในชีวิตและสังคมได้ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์สุขของตนเอง และสังคม (Phraphromkhunaporn (P.A. Payutto), 2006) ที่ได้กล่าวว่าการบูรณาการองค์รวมจะต้องเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยพัฒนาคนในสังคมให้เข้าถึงประโยชน์สุขได้มากที่สุด จากสมัยครั้งพุทธกาลจนถึงสมัยยุคปัจจุบัน หลักธรรมใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยไม่จำกัดกาล (Phraphaisarn Wisalo, 2009) ที่ได้กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเสนอทางแก้ปัญหาของมนุษย์ให้ออกจากทุกข์ โดยต้องรู้สาเหตุที่แท้จริงของความทุกข์ (Phramaha Hansa Dhammahāso, 2010) และมนุษย์เป็นปุถุชน ย่อมอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ มนุษย์จึงมีจิตกิเลส คือ ความอยาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือความไม่รู้และมีความยึดมั่นถือมั่น ดังนั้นสภาพจิตจึงหันเหไปตามแรงผลักดันของอกุศล และกุศล พระพุทธศาสนา mong มนุษย์เป็นเอกัตบุคคฺล ที่สามารถรับการสั่งสอน ฝึกอบรมในกาย จิตได้ในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อนำไปใช้ในวิถีชีวิตได้จริง ถึงแม้มนุษย์เกิดมาจะมีความแตกต่างกันทางด้านสติปัญญา (Tantaya & Sut, 1988) สั่งได้กล่าวอีกว่าพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนสำคัญที่เป็นพื้นฐานทางด้านจิตใจ และเป็นแนวปฏิบัติเช่น หลักอริยสัจ หลักโอวาทปาฏิโมกข์ หลักไตรลักษณ์ หลักศรัทธา หลักกรรมและหลักสังสารวัฏ ซึ่งถือว่าเป็นหลักพื้นฐานเหล่านี้ ช่วยให้ผู้นับถือปฏิบัติพันทุกข้อได้อย่างแท้จริง

3. ผลจากความความคิดเห็นความพึงพอใจของนักเรียนพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีความคิดเห็นที่มีต่อการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอนภาพรวมอยู่ที่ระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 ทั้งนี้เนื่องมาจากพุทธวิธีการสอนเป็นวิธีสอนที่เน้นการศึกษาส่วนใหญ่ให้การยอมรับว่าเป็นวิธีสอนที่ดีที่สุด (Sinpeng, 2010) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้นักเรียนได้เชื่อมโยงความรู้ ความคิด ทักษะกระบวนการ และประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์กันกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นองค์รวม จึงส่งผลทำให้นักเรียนนำหลักธรรมไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตจริงและสังคมได้

เมื่อกล่าวโดยสรุปได้ว่า คู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน หน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้องค์รวมผสมผสาน ซึ่งได้ออกแบบหน่วยการจัดการเรียนรู้แบบข้อมูลย้อนกลับ ย้อนแย้งกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่มีความหมาย และมีความสำคัญมีคุณค่าและประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพสมดุลงานพระพุทธศาสนา คือ สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาทางด้านศักยภาพในการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคนได้ ทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้และบรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลเป็นอันมาก อีกทั้งยังมีความทันสมัยที่จะนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 และพระพุทธศาสนาก็ยังมีหลักธรรมคำสอนที่คงอยู่ได้ตลอดไปตราบนานเท่านาน ธรรมะคือธรรมชาติ เป็นหัวใจกลางสำคัญของหลักพุทธธรรมที่พระพุทธองค์ทรงเคยตรัสไว้ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์จะคงดำรงอยู่ควบคู่กับพุทธศาสนิกชนชาวพุทธที่มีความศรัทธาในหลักศาสนาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

จากประสิทธิภาพของหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้คือ 80/80 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน กลุ่มทดลองจะสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบปกติ และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา คู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธีการสอน อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. นำหลักพุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไปใช้ในการเผยแผ่พระธรรม และ พุทธวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้านำไปใช้เป็นแม่แบบในการปกครองตน และปกครองคนอื่น

2. นำผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการนำหน่วยการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรม ไปพัฒนาชีวิตไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา ส 22101 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในสถานศึกษาอื่นๆ

2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยในประเด็นการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนาที่ผ่านการเรียนรู้จากวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในชุมชน

2. ควรวิจัยในประเด็นการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนโดยใช้พุทธวิธีการสอน ผ่านการนำท่องเที่ยวชุมชนหรือเป็นมัคคุเทศก์น้อยในชุมชนหรือสังคม

References

- Khaemmanee, T. (2004). *Teaching Science*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing.
- Phongsopha, P. (2001). *Educational Psychology*. Bangkok: Educational development.
- Phramaha Hansa Dhammahāso. (2010). *Integration of cognitive development for life and society*. Bangkok: Thai daily printing.
- Phraphaisarn Wisalo. (2009). *Thai Buddhism in the future, trends and exit from crisis*. Bangkok: SE-EDUCATION Public Company Limited.
- Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto). (1997). *Education: Development or integration*. Bangkok: Dhammathamkusolchit foundation.
- Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto). (2006). *Buddhist Method of Teaching*. Bangkok: Printing Interdisciplinary Ltd.
- Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto). (2008). *Buddhist Teaching In the learning*. Bangkok: SE-EDUCATION Public Company Limited.
- Phrasipariyutmole. (2004). *Contemporary Buddhism 2*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.

- Sinpeng, D. (2010). *Developing learners into a learning society: Teaching and learning management that focuses on learners Centered*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Tantaya, S. and Sut, P. (1988). *Principles of Buddhism*. Bangkok: Religious Printing.
- Thatthong, K. (2011). *Teaching learning management to develop thinking*. Nakhonpathom: Phetkasem Printing.
- Wannapaisan, C. (2016). *Manothatthangsangkomsuksa*. Bankok: Khrgngchang panting.
- Wannapaisan, C. (2016). *Research Methodology for Social Studies: Principle and Application*. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Wasi, P. (2004). *Buddhist monks and social literacy*. (2nd ed.). Bangkok: Thai Franchise Center,
- Wiggings, G. and McTighe, J. (2011). *The Understanding by Design: Guide to Creating High-Quality Units*. Virginia: ASCD.
- Woodside, A.G. (2010). *Case Study Research: Theory, Methods, and Practice*. West Yorkshire: Emeral Group Publishing Limited.
- Worawon, U. (2011). *"Buddhist Integrated Knowledge Management"*. Doctor of Philosophy Thesis. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.